

УДК 37 (09)(477)«18/19»

Галів М. Д.

**ПОЗАДЖЕРЕЛЬНІ ЗНАННЯ В ПРАЦЯХ МИКОЛИ ПЕТРОВА З ІСТОРІЇ ОСВІТИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ): ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

У статті аналізуються прояви позаджерельного знання в історико-педагогічних працях професора Київської духовної академії Миколи Петрова (1840–1921 рр.). Встановлено, що в його наративі превалювали національні, політичні та філософсько-релігійні візії. Виявлено, що національні погляди вченого відзначалися домінуванням концепції єдиного російського народу, до якого він зараховував і українців. У структурі національних візій професора виокремлено й певні прояви красної (регіональної) та інституційної ідентичностей, а також відповідні патріотичні інвективи. Розкрито вплив на праці М. Петрова його політичних поглядів, які вирізнялися лояльним ставленням до російського самодержавства, трактуванням природності входження до складу Російської імперії всіх земель, що мали «руське» історичне коріння. Експліковано загальнофілософські погляди вченого, які спиралися на ідеалістичний світогляд і релігійні (християнські, православні) переконання. Водночас у працях вченого можна знайти незначні прояви впливів романтичної та позитивістської парадигми історіописання.

Ключові слова: позаджерельні знання, Микола Петров, епістемологічний аналіз, історія педагогіки.

Епістемологічний аналіз історико-педагогічного наратива потребує експлікації та систематизації основних складників знання: позаджерельного, джерельного та конструювально-інструментального. Всупереч усталеним уявленням і переконанням, чимало учених у процесі формування наукового знання визнають первинність саме знання позаджерельного, а не джерельного. З огляду на це вбачаємо потребу дослідити змістове наповнення позаджерельного знання українського історико-педагогічного наратива кінця XIX – початку XX ст. Значне місце в останньому посідали праці відомого історика, літературознавця, етнографа, педагога, професора Київської духовної академії, академіка Всеукраїнської академії наук Миколи Івановича Петрова (1840–1921 рр.).

Особистість та науково-педагогічна діяльність М. Петрова були предметом досліджень В. Ульяновського, С. Сохань, М. Бухальської. Літературознавчу спадщину вченого досліджували Н. Поклад, Г. Александрова. Деякі історичні погляди М. Петрова вивчав Ю. Михайлюк. 1994 р. побачив світ бібліографічний довідник «Академік Микола Іванович Петров (1840–1921)» (упорядники – В. Микитась і Н. Микитась). Майже всі названі дослідники вказували на певні теоретико-методологічні підходи професора до розв'язання наукових проблем. Однак наразі немає спроби синтезувати головні епістемологічні засади, на яких відомий учений писав праці, зокрема й з історії освіти.

Мета статті – проаналізувати головні складники позаджерельного знання в історико-педагогічному наративі М. Петрова. Зазначимо, що історико-педагогічні праці вченого були присвячені минулому Київської академії.

Аналізуючи позаджерельні знання в історико-педагогічному наративі М. Петрова, зазначимо, що найбільш виразно експлікуються національні, політичні та філософські погляди.

Національні погляди вченого, звісно, акумулювали ставлення (подекуди стереотипне) до рідного й інших, переважно сусідніх, народів. Микола Іванович за національністю був росіянином, родом із Костромської губернії. Впродовж 1860–1865 рр. він навчався в Київській духовній академії (далі – КДА) й від того часу його життя тісно пов'язане з Україною. Деякий час він учителював на Волині, згодом остаточно перебрався до Києва, де працював в alma mater. Звісно, російська національна ідентичність виявлялася в працях М. Петрова. Так, у статті про театральні твори викладача поезики Київської академії Митрофана Довгалевського (1737–1738 рр.), вчений звернув увагу на виведені в них національні образи литовців, циган, волохів, козаків, «москалів», євреїв, поляків, греків. Особливо його зацікавило те, що «<...> москаль представляється тут земляком малоросійському селянину і козаку та разом з козаком діє проти польської шляхти й духовенства» [5, с. 316]. Вочевидь, такі погляди М. Довгалевського дуже імпонували М. Петрову, який, мабуть, вбачав у цьому черговий доказ ментально-духовної єдності «земляків».

Інший прояв національної ідентичності М. Петрова помічаємо в оцінці тих чи інших подій і процесів. Позитивні оцінки лунали на адресу тих подій, які, на думку вченого, засвідчували російську приналежність українських земель. Зокрема, у праці про Київську колегію другої половини XVII ст. він трактує мирний договір Росії і Польщі 1686 р. як важливу подію, бо Київ і місцева колегія відійшли до Росії [11, с. 46]. Водночас осудливо писав про будь-які антиросійські, на його думку, явища минулого. Так, дорікав київським ученим XVII ст., які викладали піїтику, за те, що взірцем поеми вони обрали твори польського єзуїта А. Канони, в яких, до слова, «оспівано» «ворогів Росії» [6, с. 349]. Використання таких «антиросійських» творів, на думку М. Петрова, не робило честі київським ученим.

У цьому ключі вибудовувалося ставлення дослідника до українців і України як начебто невід'ємних складових частин російського народу та його етнічного і політичного простору. Доволі часто М. Петров у своїх творах вів мову про Україну як про південну Русь або південну Росію [11, с. 18], а українську мову трактував

як «малоросійське нарiччя» [6, с. 553–554]. Пишучи про Київську академію першої половини XVIII ст., він згадував про її вихованців із Правобережної України, Галичини, Холмщини й називав їх «студенти російського походження» [2, с. 2].

Загалом нічого дивного в цьому немає, оскільки М. Петров як колишній студент Костромської духовної семінарії та КДА був вихований на офіційній доктрині «русского народа». Остання передбачала декларування генетичної та культурної єдності великоруської, білоруської і «малоруської» народностей і водночас допускала тезу про певні етнографічно-історичні відмінності між етнічними партикулярами. Навіть видатний український історик М. Костомаров у своїх працях не виходив за межі цієї концепції.

Національні стереотипи щодо інших народів в історико-педагогічних працях М. Петрова проявлялися менш чітко. Пишучи про становище Київської колегії в роки належності Наддніпрянської України до Речі Посполитої, учений, звісно, висловлював негативну думку щодо дій польського уряду, який, за його словами, був «просякнутий католицьким фанатизмом» і «змушував російських вихованців слухати богослов'я в католицьких колегіях та академіях, і притому за умови прийняття ними католицтва чи унії» [11, с. 47]. Проте ніде в текстах ученого немає стереотипних ремарок негативного змісту щодо польського народу. Серед інших слов'янських народів М. Петров дещо піднесено писав про сербів. Характеризуючи долі тих вихованців Київської академії XVIII ст., які походили із Сербії, підкреслював православність сербів [2, с. 3]. Він також акцентував «послуги», які надали «російські учительні люди» сербам у заснуванні шкіл [2, с. 8]. Тобто симпатії до сербів у наративі вченого продиктовані, можливо, не так слов'янофільськими інвективами, як національним самолюбством науковця, проявленим через задоволення від того, що росіяни (а до них він зараховував і українців) спричинилися до просвіти сербів. Звісно, такі акценти могли бути спровоковані й офіційними ідеологічними віяннями тих часів (російський панславізм), але в нас немає достатніх підстав для того, щоб говорити про когнітивний зв'язок між ідеями панславізму та національними симпатіями М. Петрова.

У структурі національних візій М. Петрова, які мали вплив на його історико-педагогічні тексти, помітне місце мала краєва (регіональна) ідентичність і пов'язаний із нею локальний патріотизм. Проживши майже все свідоме життя в Києві, вчений виразно ідентифікував себе з «південноруським» територіально-культурним простором. Уже в одній із перших наукових праць про творчість викладача Київської академії М. Довгалецького (1865 р.) вчений демонструє «київську» ідентичність, вживаючи вислови «наша київська драма», «у нас у Києві <...>» [5, с. 311, 313].

Демонстрація краєвого патріотизму помітна і через підкреслення автором відмінностей різних аспектів культурного життя Південної (Київської) та Північної Русі. Так, учений намагався акцентувати відмінність між київським і північноросійським шкільним театром, підкреслюючи позитивні сторони першого: «<...> в історії київського театру неможна вказати, що який-то драматичний твір Київської академії запозичено із такого-то західного джерела, тому що схожість між київськими п'єсами та іноземними їх джерелами полягає тільки в загальних рисах; <...> в історії північно-російського театру часто п'єса представляла з себе не більше, як тільки буквальний переклад іноземного оригіналу. А таким чином, київська драма була оригінальніша, самостійніша за першопочаткову північну драму, нерідко займалася живими питаннями південноруського краю і загалом Росії і мала важливе значення в утворенні нового північноросійського театру» [6, с. 357]. Навіть знаючи про слабкість і графоманство російського театру, М. Петров міг утриматися від констатації цих аспектів. Проте він, очевидно, все ж хотів наголосити на прогресивності київського театру на противагу північному (російському), що трактуємо як прояв краєвого патріотизму. Останній, на нашу думку, вилився і в акцентуванні культурно-освітнього впливу українських вчених XVII – XVIII ст. на російські терени. «На півночі Росії київській вчені довго були передовими людьми, як єдині у той час учені» [6, с. 558], – не без задоволення зауважив М. Петров.

Безумовно, значну роль у виявах регіонального патріотизму з боку М. Петрова відіграла його тривала приналежність до академічної корпорації КДА. Останнє не могло не вплинути на формування так званого інституційного патріотизму, який полягав в особливо прихильному ставленні до *alma mater* та її історії й проявлявся в наративі вченого. Зокрема, у статті про значення Київської академії в розвитку духовних шкіл Росії в першій половині XVIII ст. він навіть трактував Московську академію як колонію Київської [9, с. 532]. Дещо пізніше М. Петров назвав позбавлення Київської академії наприкінці XVIII ст. давніх прав і привілеїв її «нівелюванням» за взірцем північноросійських навчальних закладів [8, с. V].

Політичні погляди М. Петрова були тісно пов'язані з національними візіями, але в меншому масштабі проявлялися в його працях з історії освіти. Як представник російської академічної інтелігенції, вихований на консервативних засадах, київський професор звісно декларував проімперську лояльність, й у своїх текстах не дозволяв собі різко критикувати минулі дії російських самодержців. Навіть більше, за потреби вмонтовував у свою оповідь піднесені оцінки їхніх дій і здатностей. Зокрема, у праці з історії Київської академії в роки царювання Катерини II вчений назвав імператрицю «геніальною» [10, с. 453; 8, с. V]. Політику Катерини II, спрямовану на знищення гетьманської України й автономії Київської академії, М. Петров виправдовував впливом двох чинників: ліберальним духом того часу і особистими неприємними враженнями, які отримала Катерина II від представників Малоросії, зокрема й Київської академії (він вважає, що вони завдали «ударів» її самолюбству) [10, с. 453–454; 8, с. V]. Зазначеним чинникам автор надавав нега-

тивного звучання. Крім того, оскільки впливом лібералізму він пояснював негативні кроки Катерини II, то й самому лібералізму вчений, вочевидь, надавав негативно значення. Отже, можна говорити про наявність у М. Петрова певних антиліберальних, консервативних переконань.

Найбільш чітко політичні візії професора КДА проявилися в трактуванні ним взаємин між Україною («Малоросією») та імперським центром. Він, безумовно, схвально оцінював входження українських земель до складу Московії. Так, аналізуючи зміст укладеної в Київській академії драми «Милість Божа» («Богдан Хмельницький»), М. Петров згадує про «приєднання» «Малоросії» до Росії, про лихе становище «Малоросії» під Польщею і вважає, що автор прагнув тим самим дати можливість сучасникам оцінити «щасливе становище Малоросії під державою російських государів» [6, с. 374]. А після ярих цитат вчений зауважив, що в драмі «досить правильно змальовані відношення Малоросії до Польщі і Росії» [6, с. 379]. Вкрай негативно Микола Іванович ставився до ідеї окремішності України від Росії. В історико-педагогічних працях, де принагідно згадувалися українські гетьмани, М. Петров засуджував тих із них, які намагалися провадити самостійницьку політику. Так, гетьмана Івана Виговського вважав зрадником («<...> зрадивши Росії і передавши Польщі» [11, с. 28]). Петицію гетьмана Кирила Розумовського 1763 р. від імені козацької старшини про відновлення всіх попередніх прав «Малоросії» назвав «ударом» для імператриці Катерини й політично затаврував такі дії, як «сепаратистські прагнення Малоросії» [10, с. 454–455]. Вчений неприхильно висловився про самого К. Розумовського. Зокрема, умістив іронічний вислів російського історика С. Соловйова про «сина Разумихи», який «великими заслугами досягнув такого важливого сану» [7, с. V–VI].

У працях М. Петрова проглядають і деякі геополітичні візії, які будувалися на етнічних засадах. Так, в одній зі статей учений наводив інформацію про закордонних студентів, які навчалися в Київській академії у XVIII ст. Водночас вказав на невизначеність поняття «закордонний», наголосивши на тому, що такі «закордонні» студенти походили переважно з Правобережної України, Білорусі і Литви, Холмської Русі та Галичини, які на той час входили до Польсько-Литовської держави. Й одразу ж, переходячи до сучасності, М. Петров констатує: «Із цих країн тільки Галичина залишається для Росії закордонною країною» [2, с. 2]. Така ремарка виявляє розуміння вченим начебто своєрідної природності та закономірності належності до Росії перелічених вище регіонів, а отже, і нелогічності становища Галичини як закордону для Росії. Вочевидь, учений дотримувався думки про доцільність включення до складу Росії всіх земель, які мали «руське» минуле.

Загальнофілософські погляди М. Петрова в його працях проявлялися вкрай епізодично. Можна упевнено стверджувати, що в основі світогляду професора лежала не певна філософська доктрина, а християнська релігія православного зразка. Релігійні погляди вченого знайшли прояв в особливих симпатіях до православних діячів Київської колегії часів митрополита П. Могили. Він зауважував, що завдяки цьому закладу сформувалася спільнота людей, «які підтримували світлою православної віри в самому Києві, незважаючи на наступні неблагоприємні обставини, і звідси розносили його по всій Росії і по південних православних країнах» [11, с. 16]. Негативно ставився до поширеної в XVI – XVII ст. релігійної конверсії, якщо остання полягала в переході із православ'я в католицизм чи унію. Зокрема, Касіяна Саковича М. Петров назвав «зрадником православ'я і найзлішим ворогом його» [11, с. 16]. У працях вченого помічаємо традиційне для тогочасної російської (і частково української) історіографії негативне ставлення до католицизму загалом, яке він іменує «католицькою пропагандою» [2, с. 3], а самих католиків обрамлює зневажливим терміном «папісти» [3, с. 614].

Світогляд М. Петрова, зважаючи на релігійність ученого, вирізнявся ідеалістичними поглядами, негативною оцінкою матеріалістичних ідей. В одній із перших історико-педагогічних праць про викладання «словесних наук» у Київській академії XVII – XVIII ст. він назвав вплив французького просвітництва матеріалістичного спрямування «зловредним», акцентував увагу на протидії «матеріалістичному духові часу» [6, с. 554–555]. Навіть більше, М. Петров прирівняв протидію з боку Г. Кониського та В. Лещевського «матеріалістичному спрямуванню просвіти, яке зароджувалося в Росії» до «загальноросійських інтересів» [6, с. 556]. По суті, учений вважав поборювання матеріалістичних ідей загальнонаціональною потребою.

Зважаючи на такі світоглядні й аксіологічні засади, М. Петров, очевидно, був прихильником історіографічних постулатів доби романтизму. Щоправда, у його історико-педагогічних працях відкрито простежуються лише дві головні ідеї романтичної парадигми: 1) рушієм історії є світовий «дух»; 2) головним історичним героєм є народ, «дух» якого виявляється насамперед у народній творчості. Перша з них репрезентована використанням поняття «дух часу», впливом якого професор пояснював характерні особливості епох, суспільств, народів, держав, освітніх систем та інтелектуальних течій, зокрема й діяльності Київської академії XVIII ст. [6, с. 554; 10, с. 487]. Друга ідея проявилася в пошуку народних мотивів у творах (насамперед поетичних) професорів Київської академії того ж періоду. Так, у статтях 1865–1867 рр. учений констатував «наближення до народного життя» у містеріях Дмитрія Ростовського, трагікомедії Ф. Прокоповича, а також і в комедіях М. Довгалевського [5, с. 314–315]. Щодо творів останнього дослідник зауважив, що «<...> автор хотів наблизитися до народних понять, вірувань, історич[них] переказів, симпатій і антипатій <...>». На цій основі М. Петров навіть визначив їх як «цілком народні комедії» [5, с. 316].

Водночас не варто забувати, що більшість наукових праць М. Петрова були написані в часи домінування позитивістської парадигми. Звісно, М. Петров не був позитивістом. У його творах не знайдемо

пошуку історичних законів, схилення перед теорією еволюції, підкреслення багатфакторності різноманітних історичних процесів тощо. Проте його твори не оминув вплив позитивістів, що проявилось як у сприйнятті певних концептуальних конструктів, так і в запозиченні термінів і стильових рис. Зокрема, в історико-педагогічних працях М. Петрова простежується лінійно-стадіальна концепція історичного процесу. Так, рецензуючи працю Д. Вишневського про становище Київської академії в першій половині XVIII ст., він дорікнув автору: «<...> спеціалізуючись на відомому періоді Київської Академії, п. Вишневський нерідко не мав на увазі даних із попереднього чи наступного періодів історії Київської Академії, які могли пояснити і висвітлити наведені ним самим факти» [1, с. 82]. Учений був прихильником таких досліджень, в яких описуване явище обов'язково поставало б у генетичному зв'язку з попередніми та наступними періодами його існування. Саме такий підхід бачимо в його книзі «Київська Академія в другій половині XVII ст.» [11], де автор почав опис із моголянського періоду, розкрив стан закладу у вибраний ним період і переніс виклад подій ще й у першу половину XVII ст. Термінологічні віяння позитивізму позначилися в працях ученого вживанням, зокрема, поняття «цивілізація». Невідомо, чи був знайомий М. Петров із відомою працею англійського історика-позитивіста Г. Бокля «Історія цивілізації в Англії <...>», але в одній із праць про значення Київської академії в історії духовної освіти він зауважив: «Уряд Анни Іоанівни прагнув прилучити Росію до західноєвропейської цивілізації <...>» [9, с. 527]. Можливо, у цьому разі на професора вплинула тогочасна теорія культурно-історичних типів М. Данилевського, в якій акцентувалося протиставлення цивілізаційних здобутків Росії і Заходу. Ця теорія набула популярності серед російських слов'янофілів, до яких належали і деякі професори КДА – колеги М. Петрова.

Стильові впливи позитивізму на праці М. Петрова проявилися в поступовій зміні форми нарративної репрезентації матеріалу. Якщо в 1860–1870-х рр. його науковий стиль був дещо літературним, сповненим метафор і алегорій, то вже наприкінці XIX – на початку XX р. відзначався певною «сухістю», характерною власне для демонстративно позитивістських текстів. Зокрема, в одній із праць 1904 р. учений сам підкреслив, що подає «сухий перелік всіх відомих нам сербських вихованців Київської Академії за оглядуваний нами період» [2, с. 9].

Висновки. Отже, епістемологічний аналіз позаджерельного знання в історико-педагогічних працях М. Петрова дозволяє говорити про превалювання національних, політичних і філософсько-релігійних візій. Національні погляди вченого відзначалися домінуванням концепції єдиного російського народу, до якого він зараховував і українців. У структурі національних візій професора можна виокремити й певні прояви красної (регіональної) та інституційної ідентичностей, а також відповідні патріотичні інвективи. Політичні погляди вченого вирізнялися лояльним ставленням до російського самодержавства, трактуванням природності входження до складу Російської імперії всіх земель, що мали «руське» історичне коріння. Загальнофілософські погляди М. Петрова спиралися на ідеалістичний світогляд і релігійні (християнські, православні) переконання. Водночас у працях вченого можна знайти відбитки впливів романтичної та позитивістської парадигм.

Використана література:

1. Петров Н. Киевская Академия в первой половине XVIII ст. (Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время) Д. Вишневского. Киев, 1903 (критические заметки) / Н. Петров // Киевская старина. – 1904. – Кн. 2. – Отдел II : Библиография. – С. 80–84.
2. Петров Н. Воспитанники Киевской Академии из сербов с начала синодального периода и до царствования Екатерины II (1721–1762 гг.) / Н. Петров // Известия отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. – 1904. – Т. 9. – Кн. 4. – С. 1–16.
3. Петров Н. Выдержки из рукописной риторики Ф. Прокоповича, содержащие в себе изображение папистов и иезуитов / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1865. – № 4. – С. 614–637.
4. Петров Н. Из истории Гомилетики в старой Киевской Академии / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1866. – № 1. – С. 86–124.
5. Петров Н. Мистерии и комедии учителя пиитики в Киевской академии иеромонаха Митрофана Довгалевского (1736–1737 гг.) / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1865. – № 2. – С. 311–331.
6. Петров Н. О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ея до преобразования в 1819 г. / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1866. – № 11. – С. 343–388 ; № 12. – С. 552–569 ; 1868. – № 3. – С. 465–525.
7. Петров Н. Введение / Н. Петров // Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии: отделение II (1721–1795 гг.). – К. : Тип. И. И. Чоколова, 1905. – Т. 2. – С. III–XXXVII.
8. Петров Н. Введение / Н. И. Петров // Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии: отделение II (1721–1795 гг.). – К. : Тип. И. И. Чоколова, 1906. – Т. 3. – С. V–XXXIV.
9. Петров Н. Значение Киевской Академии в развитии духовных школ в России с учреждения Св. Синода в 1721 г. и до половины XVIII в. / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1904. – № 4. – С. 520–577 ; № 5. – С. 50–102.
10. Петров Н. Киевская Академия в царствование императрицы Екатерины II (1762–1796 гг.) / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1906. – Кн. 7. – С. 453–494 ; Кн. 8–9. – С. 582–609.
11. Петров Н. Киевская Академия во второй половине XVII в. / Н. Петров. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 171 с.

References:

1. Petrov N. Kievskaya Akademiya v pervoy polovine XVIII stoletiya (Novye dannye, odnosyashchiesya k istorii etoy Akademii za ukazannoe vremya) D. Vishnevskogo. Kiev, 1903 (kriticheskie zametki) / N. Petrov // Kievskaya starina. – 1904. – Kn. 2. Otdel II: Bibliografiya. – S. 80–84.
2. Petrov N. Vospitanniki Kievskoy Akademii iz serbov s nachala sinodalnogo perioda i do tsarstvovaniya Yekateriny II (1721–1762 gg.) / N. Petrov // Izvestiya otdeleniyarusskogoyazykai slovesnosti Imperatorskoy Akademii Nauk. – 1904. – Т. 9. – Kn. 4. – S. 1–16.
3. Petrov N. Vyderzhki iz rukopisnoy retoriki F. Prokopovicha, sodержashchie v sebe izobrazhenie papistov i iezuitov / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1865. – № 4. – S. 614–637.
4. Petrov N. Iz istorii Gomiletiki v staroy Kievskoy Akademii / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1866. – № 1. – S. 86–124.
5. Petrov N. Misterii i komedii uchitelya piitiki v Kievskoy akademii ieromonakha Mitrofana Dovgalevskago (1736–1737 g g.) / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1865. – № 2. – S. 311–331.
6. Petrov N. O slovesnykh naukakh i literaturnykh zanyatiyakh v Kievskoy akademii ot nachala eya do preobrazovaniya v 1819 godu / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1866. – № 11. – S. 343–388; № 12. – S. 552–569; 1868. – № 3. – S. 465–525.
7. Petrov N. Vvedenie / N. Petrov // Akty i dokumenty, odnosyashchiesya k istorii Kievskoy akademii: Otdelenie II (1721–1795 gg.). – К.: Tip. I.I. Chokolova, 1905. – Т. 2. – S. III–XXXVII.
8. Petrov N. Vvedenie / N. Petrov // Akty i dokumenty, odnosyashchiesya k istorii Kievskoy akademii: Otdelenie II (1721–1795 gg.). – К.: Tip. I.I. Chokolova, 1906. – Т. 3. – S. V–XXXIV.
9. Petrov N. Znacheniye Kievskoy Akademii v razvitiy dukhovnykh shkol v Rossii s uchrezhdeniya Sv. Sinoda v 1721 godu i do poloviny XVIII veka / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1904. – № 4. – С. 520–577; № 5. – S. 50–102.
10. Petrov N. Kievskaya Akademiya v tsarstvovanie imperatritsy Yekateriny II (1762–1796 gg.) / N. Petrov // Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii. – 1906. – Kn. 7. – С. 453–494; Kn. 8–9. – S. 582–609.
11. Petrov N. Kievskaya Akademiya vo vtoroy polovine XVII veka / N. Petrov. – К.: Tip. G.T. Korchak-Novitskogo, 1895. – 171 s.

Галив Н. Д. Внеисточниковые знания в работах Николая Петрова по истории образования (вторая половина XIX – начало XX в.): эпистемологический анализ

В статье анализируются проявления внеисточникового знания в историко-педагогических трудах профессора Киевской духовной академии Николая Петрова (1840–1921 гг.). Установлено, что в его нарративе преобладали национальные, политические и философско-религиозные видения. Выявлено, что национальные взгляды ученого отмечались доминированием концепции единого русского народа, к которому он причислял и украинский. В структуре национальных видений профессора выделены определенные проявления региональной и институциональной идентичности, а также соответствующие патриотические инвективы. Раскрыто влияние на труды М. Петрова его политических взглядов, отличающихся лояльным отношением к российскому самодержавию, трактовкой естественности вхождения в состав Российской империи всех земель, которые имели «русские» исторические корни. Эксплицированы общеполитические взгляды ученого, которые опирались на идеалистическое мировоззрение и религиозные (христианские, православные) убеждения. В то же время в трудах ученого найдены незначительные проявления воззрений романтической и позитивистской парадигм историописания.

Ключевые слова: внеисточниковые знания, Николай Петров, эпистемологический анализ, история педагогики.

Haliv M. D. Out-of-sources knowledge in Nicholas Petrov's works about the history of education (the second half of the XIX – beginning of the XX centuries): epistemological analysis

The influence of out-of-sources knowledge in Nicholas Petrov's history- pedagogical works is analyzed in this article. N. Petrov (1840–1921) was a professor at the Kiev Clerical Academy. National, political and philosophical-religious visions influenced his scientific narrative. N. Petrov's national views contained the concept of a single Russian people, to which he reckon also Ukrainian people. Some manifestations of regional and institutional identities (also corresponding patriotic invocations) were in the structure of the national visions of the professor. The influence of M. Petrov's political views on his works is described in this article. The political visions of the scientist relied on a loyal attitude to the Russian autocracy and on the concept that need join to the Russian empire of all lands that had "Rus" historical roots. M. Petrov's philosophical views, which were based on the idealistic worldview and religious (Orthodox Christian) beliefs, are explored in this study. The insignificant influence of romantic and positivist historical paradigms is also revealed in the works of this scientist.

Key words: Out-of-sources knowledge, Nicholas Petrov, epistemological analysis, history of education.